

Duurzaam Amsterdam versie 2.0.

Ronald van Warmerdam. November 2010

---

*You've got to stand up, stay strong start movin' in the right direction
Don't wait, too long, for people promising divine intervention*

Jamiroquai; revolution 1993

Hoe duurzaam is een stad die hard getroffen wordt door een economische crisis en waar 1,3 miljoen vierkante meter kantoren leeg staan? Wat kan Amsterdam doen en wat kunnen we leren uit het verleden?

Inleiding

Amsterdam is een van de duurzaamste steden van de wereld. Dat is de vrucht van jarenlang en consistent gemeentelijk beleid. Er is gewerkt aan goed openbaar vervoer, effectief parkeerbeleid, fietsbeleid, gezondheid van mensen, gebruik van restwarmte, natuur in en aan de randen van de stad, hoogwaardige stedenbouw, beheersing van de afvalstromen en we gaan klimaatneutraal bouwen. In 2008 komt Amsterdam, na Stockholm en Hamburg op de derde plaats voor de "European Green Capital Award". Een geweldige prestatie. Maar hoe duurzaam is een stad die niet bestand is tegen een economische crisis? Waar mensen worden ontslagen, waar bedrijven failliet gaan, waar meer dan een miljoen vierkante meter kantoorruimte leeg staat, waar geen woningen meer worden gebouwd, waar woningen onverkocht blijven en duizenden mensen toch een huis zoeken? Hoe duurzaam is een stad die jarenlang veel geld heeft verdient en geen reserve heeft opgebouwd voor magere jaren? Hoe duurzaam is de stad die niet overstapt op hernieuwbare energie maar een vergunning afgeeft voor de bouw van een nieuwe gascentrale? Wat is er mis gegaan en wat kunnen we leren?

Duurzaam?

Hoe zit het ook al weer met het begrip "duurzame ontwikkeling?" Wellicht is de Engelse term beter: "Sustainable development": het is "The ability to sustain". Ook al is de Nederlandse term niet zo gelukkig het lijkt alsof we noch de Engelse noch de Nederlandse term goed hebben begrepen in de afgelopen jaren. Toch komen we duurzaamheid dagelijks tegen. In relatie met klimaat of de klimaatverandering, in relatie met het milieu, in relatie met de productie van energie, met waterbeheer, met sociaal structuren, als duurzame stedenbouw. Er zijn banken, energiebedrijven en oliemaatschappijen die zich duurzaam noemen. Eigenlijk wil iedereen duurzaam zijn. Er worden nationale en internationale conferenties over gehouden, bestsellers liggen in de winkel, de kranten staan er vol van en tientallen grote en kleine ondernemingen hebben het in hun bedrijfsmissie omschreven. In de zakenwereld heet het MVO; "maatschappelijk verantwoord ondernemen". Een "toverwoord" en noodzakelijk om mee te kunnen in de economie en de marketing. Natuurlijk doet de overheid mee en alle landen, dorpen en steden hebben een ambitieus klimaat, milieu en duurzaamheidsbeleid. Hoe kan het dan dat we toch zo kwetsbaar zijn? Hoe kan het dat het kaartenhuis instort als een economische crisis langs komt. Why don't we have the ability to sustain?

De commissie Brundtland heeft eigenlijk een heldere formulering gegeven: "Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs"¹.

Ontwikkeling dus, in eerste instantie, die "de onze huidige behoefte" invult. Hebben we in Amsterdam behoefte aan meer dan een miljoen vierkante meter lege kantoren? Hebben we behoefte aan onverkoopbare huizen terwijl er duizenden een woning zoeken? Hebben we behoefte aan lege stukken stad die dreigen te verpauperen? Willen we ontslagen worden en ons inkomen verliezen? Hebben we behoefte aan failliete bedrijven?

We zouden ook de kansen van toekomstige generaties niet frustreren. De "bail out" van de banken en economische sector is zo groot dat de rekening al in de toekomst ligt. We vervuilen met onze economie nog op grote schaal de wereld en we hebben nog heel wat vervuiling uit het verleden op te ruimen. Onze economie is nog vrijwel geheel afhankelijk van olie, van "lenen in de toekomst" en houdt onvoldoende rekening met het milieu en de maatschappij. We moeten nog een heel systeem van hernieuwbare energie bouwen om te kunnen stoppen met kolen, olie en gas. We vervuilen nog steeds de lucht met auto's, met verkeer en met energieopwekking. De meeste productieprocessen zijn nog niet schoon genoeg om duurzaam te noemen. Deze wereld is nog niet klaar om door te geven aan onze kinderen.

In de praktijk

Duurzaamheid was de afgelopen jaren slechts "Green Washing". Of weten we nog niet weten wat duurzame ontwikkeling is? Ik ben er ook van doordrongen dat het ongelooflijk moeilijk is en dat we nog niet weten hoe die duurzame wereld er uit ziet. Dat we nog niet weten hoe we een duurzame wereld in de praktijk vorm moeten geven. We zijn aan het leren en dat gaat met vallen en opstaan. We kunnen in ieder geval leren van de huidige crisis. Want de crisis heeft zichtbaar gemaakt dat het accent van al onze zogenaamde duurzame ontwikkeling "bottom line" toch lag bij het geld. Aan de hand van de olieramp in de Golf van Mexico leg ik dat uit. Daarna ga ik dieper in op het debacle van Amsterdam.

Een groene zonnebloem besmeurd met zwarte olie

Ik moet eerlijk toegeven dat mijn eerste voorbeeld gemakkelijk is. Maar omdat het actueel is en duidelijk wil ik er graag mee beginnen. In 2000 komt CEO lord John Browne van BP (Britisch Petroleum²) in een toespraak met een opmerkelijk statement: *"Is werkelijke vooruitgang nog mogelijk? Is ontwikkeling duurzaam? Of berokkent een tak van vooruitgang – industrialisering – het milieu nu zoveel schade dat de volgende generatie geen wereld meer heeft die de moeite waard is om te leven?"*³. Het is duidelijk dat Lord Browne op de hoogte is van het rapport van Brundtland over "Sustainable Development". BP past haar marketing aan en verandert haar logo in de nu bekende geel groene zonnebloem. Het statement van BP is sindsdien: "Beyond Petroleum" en dat is een bijzonder statement als olie en gas je "core business" is en nog voor tientallen jaren zal zijn. BP werd daarna niet alleen in de wereld van olie en gas gezien als een duurzaam bedrijf.

Eind april 2010 zinkt na een gasexplosie het BP booreiland Deepwater Horizon in de Mexicaanse golf. De afsluiter van het boorgat op vijftienhonderd meter onder de zeespiegel werkt niet en dagelijks stromen er tienduizenden barrels olie in de zee. Pas op 5 augustus is het lek voorlopig gedicht. Elf mensen vinden de dood⁴. De schade aan het milieu is enorm, duizenden vissers raken hun bron van inkomsten kwijt, en de Amerikaanse toeristindustrie aan de golf stort in. Maar ook BP lijdt schade. De

¹ World Commission on Environment and Development (De Commissie Brundtland) Our Common Future. Oxford University Press, 1987

² De site van BP. Environmental and Society pagina:
<http://www.bp.com/sectionbodycopy.do?categoryId=2311&contentId=7060022>

³ Sander G. Tideman. "Mind over Matter" van zeepbelkapitalisme naar economie met een hart. p39. Deze uitspraak doet Browne tijdens een conferentie van "the Society of Organizational Learning".

⁴ NRC 20 augustus 2010. P 11. "het lichaam van Big D is nooit gevonden.

aandelenkoersen kelderen en het groene imago is met zwarte prut besmeurd. Via een prijsvraag op het internet kon je een nieuw logo voor BP voorstellen. Er zijn veel toepasselijke ontwerpen gemaakt⁵.

Wat ging er mis? BP is een multinational en uit op groei, snelle winst en efficiëntie. Uit de diverse openbare hoorzittingen komt naar voren dat BP uit kostenbesparing veiligheidsprocedures en wettelijke regels niet heeft gevolgd waardoor de ramp kon ontstaan met als gevolg doden, menselijk leed, ecologische en economische schade⁶. Waarschuwingen van medewerkers, deskundigen en adviseurs werden uit winstbejag genegeerd. Is dat normaal in het economische bestel waarin wij leven? Bottum Line gaat het bij BP niet over het milieu, niet over de maatschappij en niet over de mens maar om de winst. Ook al is het logo groen het belang van de aandeelhouder prevaleert boven het belang van de maatschappij (medewerkers, bewoners, vissers, toeristen) en de planeet (zeeleven, schoon water, stranden, vogels, etc.) Je zou kunnen stellen dat BP nu toch de rekening krijgt gepresenteerd omdat miljarden dollars nodig zijn om de vervuiling op te ruimen en schadevergoedingen te betalen. Maar betalen achteraf is niet duurzaam, en doden komen er niet mee terug. Een groot deel van de vervuiling zal onzichtbaar blijven en niet alle schade zal bewijsbaar blijken of worden vergoed⁷. Er zijn volop voorbeelden in de wereld waarbij de vervuiling onzichtbaar blijft en waar niet de vervuiler maar de maatschappij en het milieu betaalt⁸.

Amsterdam.

Terug naar Amsterdam. Het verhaal van Amsterdam vertel ik aan de hand van twee spelers. De ontwikkelaars en de gemeente. In Amsterdam hebben de projectontwikkelaars de afgelopen decennia fors aan de stad gebouwd. Zij hebben geweldige gebouwen gemaakt en de stad is er mooier en rijker van geworden. Bij een groot aantal ontwikkelaars, woningbouwverenigingen, hun architecten en ingenieurs was er de afgelopen jaren veel aandacht voor duurzaam. Zo ontwikkelde bijvoorbeeld ING het kraanspoor in Amsterdam Noord waarvoor zij een aantal duurzaamheidprijzen heeft gewonnen en wordt er op de Zuidas gebouwd op basis van duurzame convenanten.

Maar waar staan de ontwikkelaars, architecten en bouwers nu? Veel projecten zijn vanwege de crisis niet meer haalbaar en worden gestopt. Honderden woningen zijn onverkoopbaar en in Amsterdam staat ongeveer 1,3 miljoen vierkante kantoren leeg. Waarom bouwden de ontwikkelaars al die lege kantoren? Waar zijn al die mensen die duurzaamheid en "People, Planet, Profit" op de lippen was bestorven? Velen zijn ontslagen omdat de markt is ingestort en bedrijven gaan failliet. Terwijl duurzame ontwikkeling toch ook gaat over People en over Planet?

Wat ging er mis? Ook banken en ontwikkelaars zijn bedrijven waar korte termijnwinst, groei en efficiëntie belangrijker zijn dan het welzijn van de medewerker, van het milieu of een duurzame stad. Ons gehele economische model is een zeepbel gebleken. Zoals Sander G. Tideman het schrijft in zijn boek *Mind over Matter*: "Door de vrije beschikbaarheid en mobiliteit van kapitaal ontstaat de neiging te veel te produceren voor de bestaande vraag"⁹. Hierdoor ontwikkelde een deel van de economie zich als een autonoom vliegwiel en zijn nutteloze kantoren en gebouwen gemaakt. Ontwikkelen van gebouwen en doorverkopen aan beleggers leverde immers direct geld en winst op. Die "zeepbel" gebouwen staan nu leeg en de stad vraagt zich af wat er mee te doen. Lege gebouwen zijn niet duurzaam, gingen ten kosten van natuur of landbouwgronden, ze zijn slecht voor de leefbaarheid in de stad en slecht voor onze samenleving. De vraag is hoe dit debacle voor Amsterdam opgelost kan worden. Maar voor dat we daarop ingaan bespreken we de rol van de gemeente.

⁵ Op de site van Google op "afbeeldingen" Googelen met "BP logo contest".

⁶ O.a. NRC 15 mei 2010. Obama bekritiseert oliebedrijven.

⁷ Voorbeeld: de schade afhandeling na de olieramp met de Exxon Valdez. Zie hiervoor

⁸ Nigeria: Schade door Shell en andere bedrijven in de Nigerdelta, Equator, Equatorial Guineau, In Canada de winning van olie uit Tar Sands. En lees: The Economist august 7th 2010. P 39 "Tarred with the same brush".

⁹ Sander G. Tideman, *Mind over matter* 2010. P 31 en 35. En luister naar een interview met Sander Tideman op http://www.managementboek.nl/boek/9789047002284/mind_over_matter_sander_tideman

De gemeente

Amsterdam was in de in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw een arme verpauperde stad¹⁰. Samen met ontwikkelaars en woningbouwverenigingen bouwde de gemeente Amsterdam de afgelopen decennia aan haar nieuwe, moderne en rijke stad. Amsterdam deed dat met veel gevoel voor duurzaamheid zoals ik dat boven heb omschreven. De stad groeide, de werkgelegenheid en de rijkdom van de stad namen toe.

In 2007, als de crisis toeslaat moet de stad constateren dat er meer dan 1,3 miljoen vierkante meter kantoorruimte leeg staat. Het is meer dan 18% van het kantoorareaal en het grootste deel zal niet meer als kantoor verhuurd kunnen worden. De stad moet ook constateren dat er nog volop plannen zijn voor nog meer kantoren en nog meer bedrijfsgebouwen. Die worden gedeeltelijke stilgelegd¹¹. De kans is groot dat het aandeel lege kantoren als de crisis aanhoudt in de komende jaren nog groeit. Maar ook omdat bedrijven “het Nieuwe Werken”, thuis werken en flexibel werken grootschalig gaan invoeren vermindert de vraag naar kantoren. Als een stad meer dan een miljoen vierkante meter kantoorruimte voor niets heeft gebouwd of heeft laten bouwen is dat, zoals ik al stelde, een ongelooflijke verspilling van materialen, van menskracht, van geld, van ruimte en van energie. Dat was dus geen duurzame ontwikkeling.

Wat ging er mis? Amsterdam lijkt zich te gedragen als een bedrijf. Een bedrijf dat streeft naar korte termijnwinst, naar efficiëntie en groei. Kantoren leveren de hoogste grondprijs en de winst werd geïncasseerd. Ook moest de efficiëntie omhoog met als gevolg monocultuur kantoorgebieden aan de randen van de stad. Onplezierige plekken nu de kantoren leeg komen te staan. Door die onzinnige groei is natuur verloren gegaan, zijn groene stukken stad opgeofferd, zijn volkstuintjes verdwenen en boeren aan de rand van de stad verdreven. Terwijl het in 2003 al bekend was dat er “gebouwd werd voor de leegstand” trok niemand aan de rem. Niemand wilde het weten want er werd verdient en het vertrouwen in de markt moest worden gerespecteerd. Het waanidee dat de markt zichzelf zou reguleren werd zelfs in het duurzame Amsterdam geloofd. Maar de markt reguleert zichzelf niet, is onderhevig aan sterke ups en downs, produceert soms te veel met als gevolg dat er teveel wegen zijn aangelegd, er te veel infrastructuur is gebouwd, de energiecentrale te groot is gedimensioneerd. Het was geld verdienen aan het verspillen van materialen, aan leegstand, aan het verspillen van energie, van natuur en menskracht.

Als het olielek is gedicht

Ik ben gek op Amsterdam en ik ben van mening dat Amsterdam veel goede duurzame initiatieven kent. Maar we moeten eerlijk zijn en constateren dat ook Amsterdam nog geen evenwicht heeft gevonden tussen maatschappij, milieu en economie¹². In Amsterdam kreeg “Profit” de meeste aandacht. En dat is volstrekt onlogisch want de stad vertrekt niet als “het olielek is gedicht”. De stad blijft liggen aan de Amstel en het IJ en zal haar problemen zelf op moeten lossen. Maar meer nog zal ze moeten leren van haar fouten. Ik pleit daarom voor een andere manier van denken. Duurzaam denken en handelen zou ik het willen noemen. Dat gaat over het evenwicht tussen maatschappij, milieu en economie. En het gaat over wat ik zou willen noemen “eerlijkheid” of “ethiek”. Evenwicht is namelijk niet vanzelfsprekend maar moet misschien wel dagelijks “veroverd” worden. Als je niet bewust en eerlijk met evenwicht omgaat ligt de nadruk voor je het weet weer bij de financiële winst. Ten koste van het milieu, van cultuur, van mensen, van de maatschappij, van werkgelegenheid, van schaarse grondstoffen, van energie en een gezond leven.

Ik wil nadrukkelijk stellen dat het allerminst simpel is geschetste problemen op te lossen en ik niet de pretentie heb de sleutel te kennen omdat de problemen complex en veelzijdig zijn. Maar ook omdat duurzaamheid als denkrichting, als wetenschap en ontwikkelingsmodel nog in de kinderschoenen

¹⁰ Zie Het fotoboek “in de schaduw van de welvaart” van Frits Weeda. (niet meer te koop)

¹¹ Plabeka I en Plabeka II. “minder kantoorplannen in uitvoering” 20 februari 2007

¹² De People, Planet, Profit benadering is wat mij betreft te eng. Het gaat niet alleen over “people” maar over mensen in een maatschappij, mensen met cultuur en het gaat niet alleen over profit maar om een totaal economisch systeem.

staat. Daarbij komt dat Amsterdam geen eiland is maar onderdeel van de wereld en afhankelijk van landelijke en Europese regels en natuurlijk van de wereldeconomie. Daarom wil ik hieronder slechts een aanzet geven op de introductie van duurzaam denken en evenwichtige stedenbouw.

Opnieuw denken voor Amsterdam

Een nieuwe economie

De bovengenoemde voorbeelden zijn het resultaat van het huidige economische denken. Gebleken is dat dit model niet duurzaam is en alleen focust op winst. Professor Dr Frank Ankersmit formuleert het krachtig in zijn interview met Jan Tromp van de Volkskrant: *“We hebben kapitalisme gehad in verschillende vormen. Het industriële kapitalisme hadden we, daarna kreeg je het beleggingskapitalisme. Allemaal vergelijkbaar met het bancaire kapitalisme van nu. Dat is zo ontzettend gericht op het heden, dat is onvoorstelbaar. Alle rekeningen die men naar de toekomst kan verwijzen, schuift men vooruit. Het gaat nooit om de lange termijn. Het gaat om winst nu, om pakken wat je pakken kunt. En opmaken, zo snel mogelijk opmaken. Wie later leeft, dan zorgt. Onze kinderen en kleinkinderen, die kunnen barsten. Hebben we niks mee te maken¹³”*. De vraag die nu gesteld kan worden is of het voor een stad als Amsterdam mogelijk is te ontsnappen aan dit simpele dogma. De voorbeelden liggen voor het oprapen. Ten eerste zijn er banken en landen die niet of weinig last hebben gehad van de crisis. De Rabobank, de ASN en Triodos bank zijn Nederlandse voorbeelden. Canada en een aantal andere landen kent strenge wettelijke regels waardoor de banken vrijwel niet zijn getroffen door de crisis. En de regering hoefde deze banken ook niet uit kopen of te nationaliseren. Is het een vreemde gedachte om de stad te zien als een “niet volgzaam bank” die haar eigen weg gaat en op zoek gaat naar echte duurzaamheid? Amsterdam kent zelf goede voorbeelden. Ik noem er twee. De wijk IJburg 2 wordt volgens het “Cradle to Cradle” principe van McDonough en Braungart ontwikkeld¹⁴. Daardoor zal in het denken over, het ontwerpen aan en het bouwen van deze nieuwe wijk veel meer in evenwicht gebeuren. Ten tweede noem ik de herstructurering van de wijk Buiksloterham in Amsterdam noord. Daar wil men de monocultuur van “alleen bedrijven” doorbreken en wonen en werken combineren. En de projectgroep heeft ook begrepen dat snelheid niet belangrijk hoeft te zijn maar dat ontwikkelingen de golven van de tijd mogen volgen. Het hoeft niet snel af en de kaders zijn flexibel. Veerkracht noemt men dat in de economie.

Veerkracht

In zijn boek “Mind over Matter” legt Sander G. Tideman uit dat duurzaamheid gezien kan worden als een balans tussen efficiëntie en veerkracht¹⁵. Efficiëntie alleen leidt tot grote problemen en afname van kwaliteit. We kunnen veel leren van de intensieve veehouderij waar door de verregerende efficiëntie duizenden kippen, varkens, koeien en geiten in stallen op elkaar worden gepropt. Het vlees wordt er niet lekkerder van en al die dieren zijn kwetsbaar. Natuurlijk worden ze ziek en ontstaan er verschrikkelijke bijeffecten: Q-koorts, gekke koeienziekte, scrapie, varkenspest, vogelgriep zijn de afgelopen jaren langgekomen. De productie is hoog maar de kosten voor het “ruimen van dieren” en de kosten voor preventie zijn te hoog geworden en niet meer economisch verantwoord. De aandacht voor het gemengde bedrijf is weer helemaal terug¹⁶. Het lijkt wel stedenbouw waar de functiescheiding van “het nieuwe bouwen en CIAM” uit de gratie is en functiemening de oplossing moet worden voor lege kantoorwijken, eenzijdige woonwijken en bedrijfsterreinen. Volgens Tideman ontstaat duurzaamheid door een evenwicht tussen efficiëntie en veerkracht. En veerkracht staat gelijk aan diversiteit en verbondenheid. Dat is waar de stad van kan leren. Het terugbrengen van diversiteit

¹³ Jan Tromp. Het kaartenhuis. Hoe de bonus bloeit en de rest verdort. P 35.

¹⁴ http://www.mcdonoughpartners.com/projects/view/ijburg_%E2%80%99Csustainability_dashboard%E2%80%9D_principles.

¹⁵ Sander G. Tideman. *Mind over Matter* p79.

¹⁶ Jaap Peters&Judith Pouw. *Intensieve menshouderij. Hoe kwaliteit oplost in rationaliteit*. Achtste druk 2009. P37

in de woonwijken, bedrijventerreinen en kantoorgebieden en het versterken van verbondenheid tussen mensen die daar wonen en werken.

Appeltje voor de dorst

Wat heeft Amsterdam gedaan met al die winst uit grondverkoop? Ongetwijfeld goede dingen maar zij heeft verzuimd om het ook in te zetten voor de veerkracht in slechte tijden. Amsterdam blijkt geen “appeltje voor de dorst” te hebben en de kas is leeg. Alleen nieuwe groei en het opstarten van de oude economie lijken de oplossing. Maar zoals Tideman stelt *“het bedrijfsleven dat erop is ingericht om financiële winst op korte termijn voor haar aandeelhouders te realiseren, drukt nu een sterk stempel op de langetermijndoelstellingen van overheden. In zo’n scenario kunnen we geen noemenswaardige investeringen in duurzame ontwikkeling verwachten, maar eerder een uitholling van gemeenschappelijke waarden en uiteindelijk de instorting van het gehele systeem. De kredietcrisis van 2008 gaf ons een voorproefje hierop”*¹⁷. Het is dus zaak om aan het mechanisme van korte termijn denken en snelle winst te ontsnappen door in te zetten op de zaken die waardevol zijn voor de toekomst. Voor het geluk en welzijn van mensen die in de stad leven en werken.

Waardedenken

Joseph Siglitz zegt dat we vanwege de crisis: “de kans hebben opnieuw een gemeenschap op te bouwen met gedeelde idealen en waarden”¹⁸. Als we kijken naar Amsterdam zijn die idealen en waarden zichtbaar en bekend: de waarde van schone lucht, de waarde van schoon drinkwater, de waarde van een gezond binnenklimaat op scholen en de waarde van groene gebieden in en rond de stad. Maar ook de waarde van een schone en veilige buurt om in te wonen, de waarde van een klimaatneutrale woning en de waarde van werkgelegenheid. Deze waarden gaan over mensen, over cultuur en over de natuur. Waarden en idealen die gelden voor een stad en haar bewoners. Het zijn de “niet in geld uit te drukken” waarden. Het zijn “externe factoren” die niet in de rekeningen van de ontwikkelaar, de bank of de belegger voorkomen¹⁹ maar die van wezenlijk belang zijn voor de leefbaarheid van de stad en haar bevolking.

Laten we op een nieuwe manier naar de transformatie en andere opgaven van de stad kijken. Niet gedictieerd door de markt en het snelle geld. Laten we oog hebben voor maatschappij, mens, cultuur, natuur en geld. Laten we afspreken dat die waarden in evenwicht onderdeel uitmaken van alle plannen, van alle gebouwen. Ik ben er van overtuigd dat dit ook goed is voor de markt, de eigenaren van kantoren en beleggers. In een levendige stad waar mensen blijven wonen en werken kan onroerend goed haar waarde behouden. En laten we afspreken dat we dit in alle stappen van het ontwerp van de stad, van de herstructurering van de stad en de realisatie toetsen zodat niet onderweg toch een mooie en belangrijke ambitie sneuvelt.

Tot slot

Uit de vorige grote crisis hebben we het Amsterdamse bos overgehouden. Wat een mooie waarde! Het zou prachtig zijn als nieuwe eeuwige waarde aan de stad wordt toegevoegd tijdens deze crisis. Dan laat deze stad zien dat ze waarde van de natuur, de maatschappij en de mens stelt boven cynisme van alleen geld. Laten we niet al te veel vertrouwen op de herstart van de oude economie maar laten we zoals Jamiroquai zingt onze eigen richting bepalen en werken aan Duurzaam Amsterdam versie 2.0.

---

¹⁷ Sander G. Tideman “Mind over Matter” p. 99

¹⁸ Jan Tromp. Het kaartenhuis. P72

¹⁹ Sander G. Tideman “Mind over Matter”. p. 35 e.v.